
Marius LAZĂR

SOCIOLOGIA, ACUM - DIN AFARĂ ȘI DIN INTERIOR

Fenomenul cel mai spectaculos pentru specialistul care lucrează astăzi în câmpul științelor sociale îl reprezintă, fără îndoială, interesul extrem pe care îl suscită pentru segmente tot mai largi ale publicului informat propria activitate. Bucurându-se de un prestigiu și o influență bine ținute sub obroc pînă nu demult, ea pare acum să beneficieze de o audiență sporită, augmentată compensativ de vicisitudinile anterioare și contextul post-comunist. Căci tot ceea ce nu s-a putut face, în cultură și societate sub regim comunist, se poate realiza acum. Și tot ceea ce îi fusese refuzat în legătură cu reconstrucția societății civile, devine posibil și necesar în momentul de față.

Există, așadar, o așteptare imensă față de tot ceea ce sociologia ar putea oferi unei societăți aflate în curs nu numai de prefacere, ci și de autoelucidare; o "cerere" de explicații și cunoaștere competentă, de *soluții*, în ultimă instanță, la mai toate problemele importante ale prezentului. Iată un teren extrem de favorabil afirmării de sine, dar și ... autoînfirmării, în măsura în care se așteaptă de la această disciplină mai mult decît ar putea ea în mod obiectiv oferi.

Știm ce spunem: capacitatea de a interveni în social și a *rezolva* (*uneori*) *deficiențe* este adesea supraevaluată în imaginarul public, dînd la iveală o mai ascunsă dorință (interpretabilă, psihanalizabilă...), din partea societății, nu atît de a se ameliora, cît de a se *mîntui*. E suficient să citești zilnic presa sau să privești anumite dezbateri televizate ca să te convingi: discursul public invocă adesea, cu titlu de autoritate, numele sociologiei și pe acela - magic-salvator - al sociologului, pentru propria legitimare sau pentru explicațiile care îi lipsesc. Se așteaptă ca, de undeva de sus, din țările greu de scrutat ale Științei Societăților (care, trebuie să înțelegem, poate tot: să observe, să fie obiective, să domine, să manipuleze...), să cadă răspunsul așteptat. Și miraculos. Căci, din cercetător, lucrător social sau tehnocrat, sociologul ar trebui să intre în piele de șaman - de *guru* și salvator al nației, de vrăjitor sau magician.

Există, spuneam, o asemenea așteptare în raport cu sociologia, fapt care îi îngreunează munca, pe măsură ce pare să i-o ușureze. Ceea ce Max Weber atribuia modernității - continua "desvrăjire" (*entzauberung*) a lumii sub presiunea raționalizării existenței umane, auto-construcția asistată în bună măsură de

științele socio-umane, devine, pentru sociologia însăși, un paradox: fetișizată, ea devine practică magică și unealtă fermecată de împlinit dorințe - un spațiu al visului (colectiv) cu ochii deschiși, o reverie compensatoare pentru frustrarea multă vreme reprimată.

Nu-i vorbă, există destui care să-i și satisfacă acest vis: creatori de ficțiuni teoretice privind mai ales spre viitor, pentru care prognoza (precaută și doar probabilă) e pur și simplu profeție - și pentru care argumentația esențială apare întotdeauna post-hoc: "ce v-am spus eu?" O sociologie în acord cu imaginarul public poate fi de aceea soluția cea mai ieftină de succes. Dar, pe termen lung, și cea mai compromițătoare. Departe de a confirma mituri, funcția sociologiei este esențialmente una prin excelență demistificatoare, de deconstruire a iluziei și utopismului și de adecvare continuă la real. De aceea, născută din spirit de investigație și de metodă, administrându-și zilnic, în picături, alături de porția benefică de optimism și speranță, doctoria amară a scepticismului metodic, sociologia nu poate fi eficientă fără necesarul spirit autocritic, fără autoexaminare și voință de înnoire, fără un curaj temperat de rigoare metodologică și realism.

Pe de altă parte, ea e supusă unor provocări venite din interior. Există o realitate a practicilor științifice, a modurilor de a aborda socialul și a instrumentelor de lucru de o enormă varietate. Există, de asemenea, personalități tutelare, ce controlează prin influența lor spații vaste ale disciplinei și care, în fapt, voit sau nu, se ignoră reciproc. În cele din urmă ajungem să numim cu același substantiv practici de cercetare atât de diferite între ele încât te întrebi legitim dacă Sociologia mai există ca atare. Dacă există o Sociologie sau doar sociologii...

Cei ce vorbesc de o unitate a sociologiei o fac fie din rațiuni didactice (unde în altă parte mai supraviețuiește Sociologia generală, decât în sala de curs, ca disciplină introductivă într-un domeniu ce-și dovedește mai târziu deconcertanta diversitate?) sau de legitimare: ca să-i probezi statutul științific, trebuie să-i construiești sociologiei o referință externă unică și general-recongnoscibilă, cu alte cuvinte să o raportezi la un concept de știință pre-constituit.

Las la o parte disputa internă privind la modelul cel mai adecvat de urmat: explicativ sau interpretativ; naturalist sau a-naturalist. Veche de când disciplina, supraviețuind disimulat până în dezbaterile contemporane, discuția renaște mereu, chiar din clipa în care e declarată de combatanți epuizată.

În fond, toate variantele practicilor ce se autodenunc "sociologice" se revendică de la câte un model științific exterior: fie că este al științelor naturii, fie

că este al economiei sau psihologiei, ele trădează o criză acută a identității disciplinare, corelată cu o criză a fundamentelor. Este ca și cum, pe de o parte, (și în exterior) sociologia și-ar revendica un statut științific pe deplin realizat, iar pe de alta (autoevaluându-se) și-ar releva condiția precară, de imperfecțiune și dependență. Interesantă e însă situația în care, la rândul lor, discipline ce se autoestimează ca mai "slabe", apelează la modelul sociologic ca la un garant... Iar observația poate fi generalizată chiar la disciplinele "tari", din câmpul științelor naturii: toate vor face apel la un fundament ce se află în exterior. Modelul clasic parcă să-l ofere fizica, dar și aceasta se simte dezarmată în afara aparatului matematic. Iar matematica... Există și aici o întreagă discuție asupra temeiurilor sale ultime, deci să lăsăm... Circularitatea strategiilor fundaționiste pare a ține de contextul întemeierii tuturor științelor realului - și de ea nu poate face abstracție nici sociologia. Condiția ei științifică nu apare, astfel, mult mai grav afectată decât a celorlalte - iar dialogul epistemologic și recursul la teorie, efortul de autosituare ce o deschide filosofic nu face decât să o îmbogățească...

În cele din urmă, însă, soluția pragmatică a cercetării empirice cu mijloacele deja la îndemână, lăsând teoria pe seama teoreticienilor (o mai veche atitudine antimetafizică) pare a fi cea în mod curent adoptată. Și, în bună măsură, pe drept cuvânt: există prea multe de făcut și un angajament mult prea important în privința reconstrucției fidele a realității sociale (imposibilă în afara abordării empirice directe) pentru a mai sta deoparte. Vremea generalităților pare să fi trecut - fiindcă ea fusese haina predilectă a sociologiei în vechiul regim - un substitut adesea pentru lipsa de acces la informația socială și pentru ineficiență în plan acțional.

Aici văd o a doua capcană a sociologici, în vremea de azi: abandonul complet al teoriei, cantonarea într-o lucrativitate empirică prodigioasă, dar în egală măsură fragmentară și mioapă. Legile pieței par să afecteze, astăzi, reflecția teoretică, deși noul contact cu sursele occidentale ale sociologiei ar permite o relansare a ei. Sociologia amenințată să se rezume la o *socio-grafie*, - la o simplă consemnare, e drept, ceva mai exactă, a unei cantități enorme de date sociale, care însă cu greu vor putea fi compatibilizate și integrate mai târziu. Absența reflecției asupra fenomenelor imediat constatate, teama de generalizări și de construcții teoretice mai consistente ar putea avea costuri neașteptate. Jumătate - sau poate mai mult - din ceea ce se face acum s-ar putea pierde în acest fel, în scurt timp.

E adevărat, fenomenul social din România contemporană și din tot Estul european reprezintă un teren de observație și un laborator unic pentru sociologie și sociologi, oferind un material de studiu neprețuit. Tocmai de aceea nu se pot

rata temele "mari", în beneficiul exclusiv al temelor de rutină. Fără a mai vorbi de condiția de "consumator", la care se limitează confortabil sociologul român, în raport cu instrumentele și marea teorie, creații ale sociologilor dominate de "producători": constatăm mereu cum generalizările și perspectivele integratoare, interesante în ceea ce ne privește, vin mereu din altă parte.

Desigur, toate aceste constatări nu puteau fi formulate din interiorul disciplinei cu șase ani înainte, căci conferirea unui sens "tare" acestei științe păru-se a fi cea mai eficientă soluție de supraviețuire, pentru sociologia din România, în context comunist. Ea s-a putut menține doar marcându-și în permanență teritoriul în raport cu mai ideologizatul "socialism științific", iar aceasta a putut-o face îngroșând componenta teoretic-"obiectivă", în acord aparent cu ideologia pozitivist-științifică dominantă a discursului marxist, cu credința (nu departe de imobilismul fundamentalist) în "legile de fier" ale necesității - într-un determinism de secol XIX și în puterea celui care, înarmat cu "atotputernicul" marxism, o are asupra realului.

Dar relația cu teoria nu mai poate fi acum aceeași cu cea din trecut. O regândire a raporturilor - imanente și contextuale - devine cu atât mai necesară, cu cât sociologia are pentru prima dată după o jumătate de secol posibilitatea să se privească fără complexe în oglindă (și totodată, îndrăznesc să spun, și suficiente mijloace de a o realiza!). Ea își poate asuma o suficientă libertate de mișcare, lăsând la o parte anchilozele procedurale, mai deschisă fiind, cum este, unui pluralism metodologic, prea rar manifestat și prea adesea inhibat de prejudecăți fals-scientizante.

În fond, au și științele momentele lor faste.

Pentru sociologie, unul de felul acesta pare a fi momentul actual.

Totul concură în a face din reflecția și instrumentarul investigației sociologice unul din autorii semnificativi ai transformărilor în curs: Eliberată de servituți, renăscută, conectată din nou la mișcarea contemporană de idei, sociologia din România (și - o spun cu ceva mândrie - cea clujeană într-un mod extrem de marcat) - cunoaște o relansare remarcabilă: infrastructuri instituționale noi (chiar dacă perfectibile încă), sponsori, reviste, posibilități de cercetare, biblioteci, un climat de exprimare liberă a opiniei etc.

E o situație care invită în cele din urmă la responsabilitate. Fiindcă își are, fără îndoială, partea ei de avantaje, dar și partea de primejdii, capcane, amenințări.